

ELAZIĞ VE ÇEVRESİNE OLAN BALKAN GÖÇLERİNDE KAYNAK ÜLKELER, GÖÇÜN TEMEL SEBEPLERİ VE SONUÇLARI

Yrd. Doç.Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR* Arş. Gör. Dr. Bekir Yüksel HOŞ*

Özet

Türk tarihi coğrafyasında muhacir kelimesinin Balkanlardaki ilk kullanımı, 1870'lerde yaşanan acı olaylar ile görülür. Bu tarihlerde, ilerleyen Sırp ordusunun sivil halka karşı manevraları ile vatanlarını terk etmek durumunda kalan, Niş Müslümanları (Ağırlıklı olarak Arnavut ve Türkler) için kullanılan "muhacir" tanımı, zamanla Balkan göçmenlerinin bir diğer adlandırılış şekli haline geleceği bir dizi göçün de miladıdır. Bunu takip eden ve 1878 yılında imzalanan Ayastefanos antlaşması ile Niş'in Sırbistan'a terki ile ilk aşamadaki 600 Arnavut'un güneydeki güvenli bölgelere iskânı, Türk coğrafyasında kayıtlı ve organize ilk muhacir hareketidir. Söz konusu göç hareketleri zamanla Girit, Bulgaristan ve Romanya Türkleri için de söz konusu olmuş, bu bölgelerden gelenler, Balkan toprakları yerine Suriye, Lübnan, Libya, Ege kıyıları, Anadolu'daki Isparta ve Hüdavendigar (Bursa) ile doğu vilayetleri olan Elaziz (Elazığ) ve Diyarbakır (Diyarbakır) çevresine dağıtılmışlardır. Yine 1912'de Balkan savaşlarında yerinden olan yüz binlerce insanın bir kısmının iskânı için de bu bölgeler bir hedef nokta olmuştur. 1924-27 arasında gerçekleşen Lozan Mübadelesinde de Elazığ'a belli miktarda mübadil yerleştirilmiş ancak esas ve son toplu yerleştirme ise 1936 yılı Türk-Romen göç sözleşmesi sonrasında gerçekleşmiştir. Günümüzde sayıları önemli ölçüde azalmış olmakla birlikte Elazığ şehri ve çevresinde halen Balkan göçmenleri bulunmaktadır. Söz konusu göçmenler, refleksif bir komünite bilinci ile daha kalabalık toplumsal birliklerde yaşama maksatlı olarak, atlamalı göç hareketi ile İstanbul, İzmir ve Bursa'ya yerleşmiş ve günümüzde yöredeki sayıları hayli azalmıştır. Geride bıraktıkları Romanya ve Bulgaristan'da ise terk etmek zorunda kaldıkları sahada ise etnik olarak büyük ölçüde homojen bir Romen veya Bulgar etnisitesi yer almaktadır. Göç, hayatta kalma çabası iticiliği ile amacına ulaşırken kültür coğrafyası yeniden şekillenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Göç, Balkan Göçleri, Muhacir, Elazığ, Mülteciler, Romanya, Bulgaristan,

Giriş

Türkler için muhacir kelimesi ile ilk olarak 1877-78 Osmanlı Rus harbini bitiren Ayastefanos Antlaşması sonrasında günümüzde Sırbistan

* Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Coğrafya Bölümü/ELAZIĞ

sınırları içerisinde bulunan Niş şehrinin kaybı ile göçe zorlanan Müslüman ailelere ilişkin kayıtlarda karşılaşılır. 1877-78 ilk büyük çaplı muhaceret döneminin miladıdır. Bunu takip eden dönem ise 1912 Yılında gerçekleşen 1.Balkan Savaşları sonrasında Anadolu ve Trakya'nın geri kalanına yönelen göçlerdir. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından hemen sonraki ilk büyük göç ise Ahali Mübadelesi sonucu Yunanistan'dan gelen göçlerdir. Bu tarihten sonraki göç ise bu çalışmanın konusunu ve kapsam alanında söz konusu olan 1934 yılında başlayan Romanya kaynaklı Türk göçleridir. *Romanya'dan Türkiye'ye 1930'lu yıllarda yapılan göçler, Türk-Romen siyasi ilişkilerinde önemli bir yere sahiptir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Romanya Türklerinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik zorluklar giderek artmıştır. Bu nedenle 1930'lu yılların başından itibaren Türkiye'ye yoğun bir göç hareketi başlamıştır. Bu dönemde Bükreş Elçisi olan Hamdullah Suphi Tanrıöver, Romanya Türklerinin rahat ve huzurlu bir şekilde Anadolu'ya göç etmeleri için yoğun çaba harcamıştır. Hamdullah Suphi'nin Romen hükümeti ile yaptığı diplomatik temaslardan sonra 1936 yılında Türk-Romen Göç Sözleşmesi imzalanmıştır. Bu sözleşme ile birlikte Romanya Türklerinin göçü, devlet kontrolü ve garantisi altında gerçekleşmiştir.*¹

Göçü hazırlayan şartlar ilk olarak toprak işgalleri başlar. Türkler Osmanlı döneminden bu yana geniş şahsi mülkleri ve bir o kadar da geniş vakıf arazileri ile zaten Hristiyan komşularına göre oldukça geniş bir mülkün üzerinde oturmaktalardır. El değiştiren otorite ile birlikte toprakların da el değiştirmesi kaçınılmaz hale gelmiş olur. İşte bu durumda Türklerin mal varlıklarını topluca ve en kelepir şekliyle ellerinden çıkarmaları yahut mallarına el konulması sağlanmalıdır. Türkler Balkan yarımadasının hemen her noktasında yerleştikleri alanda büyük topraklara sahip olan bir topluluk olmuştur. Bu, sadece Türkler için değil diğer tüm Müslüman milletler için de aynı şekilde geçerlidir. Bunu kanıtlar nitelikte bir örnek vermek gerekir ise, 1876 yılında Bulgaristan Devleti kurulmadan önce işlenen tarım topraklarının yaklaşık üçte ikisi Türklerin elinde bulunmaktaydı. Yine bu yılda toplam nüfus 3.414.000 kişiydi ve bunun 1.801.000'ini Türkler oluşturmaktaydı.² İşte bu gerçek, göçlerin yaşanmasında birincil politik sebebi teşkil etmektedir.

¹ Ö. Metin., "Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya Türklerinin Göçüne Dair Faaliyetleri" (1931-1938)

² B.N.Şimşir, The Turkish Minority in Bulgaria:History and Culture, The Turks of Bulgaria:The History, Culture and Political Fate of a Minority (Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.

Göçün Politik Sebepleri

Göç eğer Balkan yarımadasında söz konusu ise, diğer bütün coğrafi sebeplere tartışmasız baskın gelecek ölçüde siyasi yanı ağır basan bir olgudur. Balkan yarımadasındaki göçlerde birincil manada Türklerin otorite yitirdikleri sahalar kaynak bölge oluşturmaktadır. Bu otoritenin kaybedildiği bölgelerde, Türk ve Müslüman vakıf ve şahıs arazilerine karşı bir kaç esaslı bir "budama" söz konusu olmuştur. Bunlar kısaca şu şekilde ifade edilebilir.

Göç ettirilen Müslüman halkların büyük çoğunluğunun göçmeden evvel verimli ovalar, Tuna nehri kıyıları, önemli stratejik bölgeler ve yol kenarındaki şehir ve kasabalarda meskûn olmaları sonucu buraların boşaltılmasının veyahut hâkim Hristiyan unsurca yerleşik olması gereği politikasının uygulanması. Bu, bilhassa Bosna Hersek ve Türkiye arasında kalan Sancak bölgesindeki Nova Varoş ve Sjenica bölgelerinde Stratejik önem ve ikincil açıdan ise Verimli tarım alanlarının Hristiyan nüfusça iskân ile birlikte görülen bir gerçektir. Romanya'nın 1.Dünya savaşının ardından ele geçirdiği Güney Dobruca'da ellerinde bol miktarda verimli arazi bulunan Türklerin arazilerine Makedonya'dan gelen Romen (Vlah) göçmenler yararına el koyması, bunu devam eden dönemde ise geri kalan araziye de Türklerin gönüllü olarak elden çıkartmaları ile sonuçlanan, paramiliter çeşitli tedhiş eylemlerinin gerçekleşmesi buna örnektir.

Ancak verimli arazilerin geniş olmadığı ve dağlık veya bataklık alanlar, 1934 göçlerinde fazla göç göndermemiş olan sahalardır. Bunu destekleyen sav olarak ise dağlık alanlardaki ve nispeten izole sahalardaki Müslüman nüfusun göç dışı kalmaları örnek gösterilebilir. Örneğin Eski Yugoslavya'daki, Nova Varoş ve Sjenica Müslümanları göç ettirilirken, nedense dağlarla çevrili ve nispeten izole sahalardaki Tutin ve Plav, Gusinje müslümanları neredeyse hiç göç etmemiş, ettirilmemişlerdir. Yine 1935'li yıllarda Romanya elinde bulunan ve nispeten bataklık sahalarda yaşayan Türklere de dokunulmamıştır.

Göçlerde bir diğer sebep olarak ise, Osmanlı İmparatorluğu idaresindeki dönemin son bulmasına dek vergiden muaf bulunan veya çok az bir vergi ödeyen Türk toplumuna getirilen ağır vergiler, paramiliter saldırılar, polis devlet tahakkümü veya Türk devletine 5.kol olma suçlaması ile baskı altında tutulan insanlara "göç dönemi" ile getirilen sözde "kurtuluş" imkanı ile onları toplu göçlere teşviktir.

Romanya ile bu dönemde imzalanan Mübadil Muhaceret Antlaşması kelimesi esasen bir mübadele antlaşması değildir. Zira Türkiye’den Romanya’ya gönderilecek bir nüfus söz konusu olmayıp sadece Romanya’dan gelecek olanları kapsayan bir antlaşmadır. Bu göç antlaşması sonucu sadece az bir kısım Türkler, ellerindeki mal varlığını kısa bir süre içerisinde satmak durumunda kalmalarından dolayı alıcıların durumdan yararlanmaları ve düşük fiyatla geniş ve verimli tapulu arazileri satarak zarara uğramış ancak bir miktar para alabilmiş, fakat geneli ve çoğunluğu itibarı ile Romanya’da (Günümüz Bulgaristan’ında bulunan) arazileri bila bedel ellerinden alınarak göçe zorlanmışlardır. Bu şekilde Türklerin göç etmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir.

Kamulaştırmalar, devletleştirmeler ve Askeri alan ilan edilen sahalara ile Türk ve Müslüman arazilerinin bir kısmının sahiplerinin elinden alınması veya parçalı hale getirilmesi de bir diğer sebeptir. İşte burada Tuna güneyindeki sahada enteresan bazı uygulamalar gelen göçmenlerce belirtilen sebepler arasındadır. Yaşlıların verdikleri bilgilere göre, Arazisinin bir kısmı elinden alınan ve diğer bir kısmı da Askeri bölge içerisinde kalan Türkler, arazilerini ekip biçmek için askeri bölgeden geçmek gibi bir imkânsızlıkla karşılaştıkları için buraları satmışlardır.

Ancak bunlar, 1945 sonrasındaki komünist Bulgar yönetiminin kamulaştırma ve devletleştirmelerinden önceki uygulamalardır ve çok büyük oranlarda değildir. Ancak Elazığ ve çevresine doğru yönelen göçlerin kaynak şehirleri günümüzde Bulgaristan sınırları içerisinde yer alsalar dahi göçün gerçekleştiği dönemde bu bölgelerin Romanya sınırları dahilinde olması, Romanya hükümetinin uygulamalarına dikkat çekilmesini gerektirmektedir.

İşte bu noktada Romanya’nın 1.Dünya savaşının bitimi ile topraklarını genişletmesi ve ele geçirdiği Güney Dobruca’ya yerleştirdiği Romen göçmenlere yer açmak için çıkardığı kanunlar ön plana çıkmaktadır. Bu göçmenler için 1924’de “Toprak Kanunu” adlı yasayı çıkaran Romen hükümeti, Dobrucalı Türklerin topraklarının üçte birine el koyarak Dobruca’ya yerleştirdiği Romenlere vermiştir.³

Bir diğer neden ise askeri bir takım uygulamalar ile Türklerin bıkırma ve usandırma yolu ile göç etmelerinin sağlanmasıdır. 1880 yılında çıkarılan “Müslümanların Askere Alınması” ve 1882’de çıkarılan “Arazi Vergisi”

³ DUMAN, Önder (2008,. “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, Bilig, Bahar/2008,S:45.

kanunları, Türk nüfusun göç etme nedenleri arasında gösterilebilir. Göç etmek isteyenlerin mal ve arazilerini satarak paralarını Türkiye'ye götürmeleri bu kanunlarla yasaklanmıştır.⁴ Bulgaristan'dan Türkiye'ye olan ilk büyük göç 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sırasında görülmüştür.⁵ Ancak her durumda Bulgaristan hükümetinin Elazığ ve çevresine doğru göçlerde herhangi bir sebep teşkil edecek uygulaması söz konusu değildir. Bu, kronolojik olarak 1934 göçlerinde göç gönderen Güney Dobruca sahasının Bulgaristan idaresinde olmaması ile ilgili bir durumdur.

Bunun yanında 1877-78 Osmanlı Rus savaşının başlamasının ardından Hristiyan Bulgarlar, Sırp ve Rus Ordusunun hedefi haline gelen Balkan Müslümanlarına karşı keyfi ve kasti uygulamaları ve şiddet eylemleri sonrasında can, mal ve ırz güvenliğinden yoksun 279.397 Türk ve Müslüman Türkiye'ye göç etmiştir. Bu aşamadan sonra ise Türkler, Bulgaristan nüfusunun yarısını oluştururken azınlık durumuna düşürülmüştür.⁶ Rakamlara bakıldığında Balkanlarda meskun 2.315.293 Türk nüfusun %62'sinin göçlerle Balkanlardan ayrıldığı görülür. Bunlardan ise 413.922'si Balkan Savaşlarında, 398.849'u ise 1921-1926 yılları arasındaki nüfus mübadelesinde Türkiye'ye gelmiştir. 632.408 Türk ise Balkan Savaşları sırasında ve daha sonraki yıllarda hayatını kaybetmiştir.⁷

1934-35 yılları arasında Türkiye'ye Balkanlardan, gelen ve çoğunluğu Bulgaristan göçmenlerinden oluşan, ancak o devirde Romanya sınırlarında kalmalarından dolayı Romanya'dan gelenler ve bir kısmı ise Yugoslavya'dan olmak üzere 81.000 göçmen gelmiştir. Göçmenlerin %80'den fazlasını oluşturan 67.000 kadarı Trakya vilayetleri ve Çanakkale'ye, geri kalanı ise Anadolu topraklarına yerleştirilmiştir.⁸ İşte bu noktada Anadolu'ya dağıtılan

⁴ Ö. Turan. "Bulgaristan'dan Türk Göçleri" Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi, 2(3): 2005, 104-123., A. Eminov, "Bulgaristan'daki Türkler" Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi, (47): 2003, 13-15.

⁵ B. N.Şimşir, Türk Basınında Bulgaristan Türkleri: Zorla Ad Değiştirme Sorunu, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 1985.

⁶ TOĞROL B., 112 Yıllık Göç (1878 - 1989) 1989 yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1989 s.67.; D. Dimitrova, Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 in the Republic of Turkey, Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey, Dedicated to the 50th anniversary of the Universal Declaration of Human Right (Edited by Antonina Zhelyazkova) International Center for Minority Studies and Intercultural Relations, 76-139, Sofia 1998.

⁷ J. McCarthy, Death and Exile The ethnic Cleansing of Otoman Muslims 1821-1922, The Darwin Press, Inc. Princeton, New Jersey 1999.

⁸ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Fon: 30.18.1.2 Yer: 65.50.14.

15 bine yakın insanın varlık tarihi ortaya çıkmaktadır. 1924-26 arasında Karadağ ve Sırbistan arasındaki Sancak bölgesinden gelerek Anadolu'nun ve Trakya'nın çok çeşitli yörelerine yerleştirilen mübadele dışı büyük göçmen akınından sonraki bu ikinci büyük göçmen akınında bu kez Doğu Anadolu'daki yörelerimiz tercih edilir.

Elazığ ve çevresi olarak adlandırılabilir saha ise özellikle ağırlık verilen bir yerleştirme alanı olarak kendini belli etmektedir. Bu çerçevede sadece Elazığ ve çevresine (Elazığ, Palu, Çemişkezek, Keban, Pertek, Palu) yerleştirilen göçmenler,⁹ günümüzde Elazığ'daki iki önemli ilçenin de doğmasına sebep olmuşlardır. Bunlardan eski Palu arazisi üzerinde kurulan Kovancılar ile Hazar Gölü kıyısındaki Sivrice ilçe merkezleri, göçmenler için kurulan yerleşim birimleridir. Her ne kadar günümüzde göçmenlerin bir atlamalı refleks ile büyük kentlere göçü neticesinde yöredeki göçmen nüfus bir kaç hane civarı rakamlara düşmüşse de günümüzde halen eser miktarda da olsa bir göçmen nüfusa Elazığ genelinde rastlamak mümkündür.

Yöredeki göçmenler ile yapılan diyaloglarda göçmenlerin ağırlıklı olarak zamanın Romanya topraklarından olmak üzere, çok farklı ve çeşitli yörelerden geldikleri anlaşılmaktadır. Elazığ'daki göçmenlerin kaynak noktaları dikkate alındığında Romanya göçmenleri olduklarını belirten çok sayıda insanla karşılaşılır. Ancak burada düzeltilmesi gereken bir hata söz konusudur. Göçmenlerin geldiği tarihte 1934 yılında söz konusu göçün kaynak noktaları olan Güney Dobruca topraklarıdır. Burası ise ilk kuşağın yaşadığı tarihlerde Romanya devletine aittir. 1940 Krajova ve 1947 Paris Antlaşmaları ile söz konusu göç noktaları Bulgaristan devletine katılan topraklar haline gelmiştir. Bu durumda ilk kuşağın "Romanya Göçmenleri" şeklindeki ifadeleri, günümüzde söz konusu bölgelerin Bulgaristan topraklarında kalması sebebi ile Elazığ ve çevresindeki Türk kökenli göçmenlerin "Bulgaristan Göçmenleri" olarak incelenmesi ve isimlendirilmeleri gerekmektedir. Zira 1934 yılı itibarı ile ve takip eden 1935 yılında göç ederek Türkiye'ye ulaşan göçmenlerin yaşlılarının verdikleri ifadelerde saptanan noktalar içerisinde günümüz Romanya'sından herhangi bir yerleşim birimi bulunmamaktadır.

Buna rağmen Romanya, bu konuda tamamen demokratik bir geçmişe sahip değildir. Nitekim tarihi kaynaklarda ve kayıtlarda Romanya Türklerini ilgilendiren ciddi baskılar, katliam ve benzeri tedhiş eylemleri ile göçe zorlayıcı sebepler bulunmaktadır. İşte bu baskıların neredeyse tamamı, 1935

⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Fon: 30.10 Yer: 116.810.7

göçü öncesinde yaşanan Güney Dobruca bölgesinde ki buraları günümüzde Bulgaristan topraklarıdır, Türklerin bölgeden önemli ölçüde gitmelerine sebep olan başlıca olayları doğurmuştur. *Romanya'nın kendi etnik yapısını türdeş hale getirmek üzere uygulamaya koyduğu bu politikalar, Romanya Türklerini zorlamaya başlamış ve aynı dönemde Türkiye'nin şartlarının giderek iyileşmesi ve yurtdışındaki soydaşlarını göçe teşvik etmesi, Romanya Türklerinin Anadolu'ya göçünü hızlandırmıştır.*¹⁰

Karşılıklı görüşmelerde belirtilen mekânlar, hedef-kaynak eşleşmesi ile gösterim dâhilinde şu şekilde bir hal arz etmektedir.

- Kovancılar: Bulgaristan, Silistre (Tutrakan ve Kovancılar yerleşmeleri)
- Sivrice: Kosova (Gilan) ve Sancak (Nova Varoş) ve Bulgaristan Dobruca göçmenleri
- Altınçevre (Erpinik): Kosova Göçmenleri (Gilan şehri ve çevresinden)
- Şahinkaya: Kosova Göçmenleri, Sancak (Sjenica) Göçmenleri, Makedonya (Manastır) Göçmenleri, Bulgaristan (Razgrad) Göçmenleri.
- Elazığ Merkez: Bulgaristan Silistre (Tutrakan) ve daha az sayıda olmak üzere Şumnu ve Rusçuk göçmenleri
- Sarıçubuk köyü: Bulgaristan (Silistre ve Dobriç)
- Akçakiraz köyü: Sancak Bölgesi Boşnakları (Terk)
- Yutbaşı köyü: Sancak Bölgesi Boşnakları (Terk)
- Yazıkonak köyü: Sancak Bölgesi Boşnakları (Terk)

Göçmenlerin büyük kısmının birinci kuşak yaşlılarının hayatta olmaması ve ikinci kuşak yaşlıların ise hedef göç bölgeleri olan Elazığ ve çevresi köylerden çok önceleri göç etmiş olmalarından dolayı kaynak ülke veya mekan tesbitini yapmak zordur ve bu konuda meclis zabıtlarının ele alınması daha geniş ve ayrıntılı fikir verebilecektir. Buna rağmen kimi ailelerin soy adlarından nereden geldikleri kesin olarak saptanabilmiştir. Zira, *“Türkiye’ye gelen Boşnak muhacirleri Slâv kökenli soyadlarını Türk soyadlarıyla değiştirmek durumunda kalmışlardı. Yeni soyadlarını geldikleri yerlerden esinlenerek alıyorlardı. Bunlardan birkaç örnek: Akova, Sancaklı,*

¹⁰ Duman,Önder (2009), “Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları(1923-1938)”,Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,S.474.

Balkan, Boşnak vb. Bazı muhacirlerin söylediklerine göre bu konuda büyük bir sıkıntı duymamışlardı; çünkü Slâv soyadlarıyla farklılıkları daha belirgin olacaktı ve bunu da istemiyorlardı. Devletin politikası da Türk olmayan muhacirlerin Türk toplumuna uymasını bir şekilde destekliyordu. Boşnakların Türkiye'ye Osmanlıdan beri olan bir kültür yakınlığından dolayı dil bilmemelerine rağmen Türk toplumuna uyum sürecinin çok zor olmadığını görüyoruz.”¹¹

Örneğin Sivrice’de yapılan incelemelerde, bu şehirden Bursa’ya göç eden Yenimahalle soyadını taşıyan göçmenler görülmüştür. Yugoslavya’da bir yerlerden göç ettikleri dışında fazla bir şey bilmemekte olan söz konusu ikinci ve üçüncü kuşak sadece kulaktan dolma bazı bilgiler ifade etmişlerdir. Ailelerin ağırlıklı olarak verdikleri ifadelerde, bir önceki kuşağın Türkçe dışında bir dil konuştuklarını söylemeleri de bunların ya Boşnakça ya da Arnavutça konuştuklarını gösteren bir ifadedir. Ancak soy isim dikkate alındığında Yeni Mahalle, Boşnakça’da Nova Varoş kelimesine denk düşmekte ve bu kelime de Türkiye’ye yoğun göçlerin gerçekleştiği bir mekânı, Günümüzde Sırbistan’ın güneyinde yer alan, Kuzey Sancak bölgesinin Nova Varoş şehrini göstermektedir. Nova (Yeni) Varoş (Mahalle), Boşnakçadan Türkçeye tam tercüme ile edinilmiş olan ve anavatanı soy isimde yaşatmak üzere seçilmiş bir soy ismi olmalıdır.

Nitekim Türkiye’de Sancak göçmenlerinin benzer soy isimleri de mevcuttur. Örneğin Plevlija göçmenlerinin bir kısmı, benzer bir çeviri ile Taşlıca ya da Taşlıcalı soy isimlerini kullanırlarken (Osmanlı zamanında Plevlija’nın eski adı) Bijelo Polje göçmenlerinin ise bir kısmı tam bir çeviri ile Bijelo Polje şehrinin Türkçe manası olan Akova soyadını taşımaktadırlar. Kolaşinli ve Yenipazarlı veya Yenipazar soy isimleri ile Sancak veyahut Sancaklı soy isimleri de benzer bir soyadı geleneğinin tezahürüne örnektirler. İşte bu toponimik ayrıntının beşeri akis göstermesi olgusundan hareketle çapraz bir doğrulama gerekliliği iktiza etmiş ve Nova Varoş şehrinde daha evvelden 06.04.2011 tarihinde yapılan birebir söyleşilerde tutulan notlar ile inceleme kayıtları dikkate alınmıştır. Buna göre 1934’ten sonra Türkiye’ye göç eden çok sayıda aile hakkındaki ifadeler ile karşılaşmıştır. Nova Varoş, günümüzde ağırlıklı olarak Müslüman nüfusun terki sonucunda bir Sırp şehri durumundadır ve Müslüman nüfus, %10 kadar

¹¹ Dr.A Dedeic Kırbac “Boşnakların Türkiye’ye Göçleri” Akademik Bakış Dergisi Sayı: 35 Mart – Nisan 2013 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

bir orandadır. (2011 Sırbistan Nüfus Sayımı Verileri) Bu şehir ve çevresindeki köylerde yapılan incelemelerde Amzici ve Akmacici köyünden kimi yaşlılar 1934 yılında Türkiye'ye doğru bölgeden ciddi bir müslüman nüfusun yola çıktığını belirtmişlerdir. Söz konusu göçlerde Türkiye'ye ulaşan ve bir kısmı Elazığ ve çevresine yerleştirilen Boşnak nüfusun bu yörelerden olması muhtemeldir.

Göçün Göçmenler Açısından Sebepleri

Göçün esas sebebi, kaynak ve hedef ülkelerin kendi ulusal politikalarıdır. Balkan ülkeleri daha homojen bir nüfus ve daha fazla ulusal bir ülke için Müslüman ve Türk nüfusu göç ettirirlerken Türkiye Cumhuriyeti ise kültürel açıdan daha eğitimli ve gelişkin bir nüfusu ülke çevresindeki önemli tarım alanlarına yerleştirmek ve tarımın gelişmesini sağlama eğiliminde olmuştur. Tabii ki Türk devletinin de Ulusal bir kaygısı bunda söz konusu olabilir. Ancak gelen göçmenlerin tamamının Türk soylu olmaması, Boşnakça ve Arnavutça dilinden başka bir bilmemeleri ise niyetin bütünüyle ulusal olmadığını göstermektedir. Gelen göçmenlerden sadece Bulgaristan Müslümanlarının kuzey nüfusunu oluşturan bir kısım Güney Dobruca ve Deliorman Türkleri ile Yugoslavya'dan gelen ve Elazığ-Sivas civarına yerleştirilen Boşnak ve Arnavut nüfusun ise tamamının Türk dışı Müslüman milletlerden oluşması gerçeği de göz ardı edilmemelidir.

Göçün şüphesiz göçmenler açısından sebepleri ise kaynak ülkelerdeki itici durumun başlıca sebepleridir. Söz konusu sebepler incelendiğinde göç edenler için başlıca problemler olarak, baskı ve etnik farklılıklarından kaynaklanan "ötekilik" problemi gibi sebeplerin birincil etken olduğu görülür. Bu konuda yapılan incelemelerden ilki Turhan Çetin'in 1989 göçü sonrasında Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenler ile yaptığı görüşmelerden elde edilen verilerdir. Buna paralel sorular ile yapılmış olan ve Balkan Günlüğü Gazetesi adına araştırılmış bir diğer inceleme ise (Hoş, 2013) Yugoslavya'dan gelen 1920-45 arası tarihlerde gelen göçmenler üzerinde İstanbul'da Esenler, Sivas'ta Zara ve Gemerek'e bağlı bazı Boşnak köyleri ile Elazığ'daki Kosova ve Sancak göçmenleri ve Elazığ atlamalı olarak Bursa'daya yerleşen göçmenler üzerinde yapılan birebir görüşmeler ve 600 kişiye dağıtılan anket sorularından elde edilen verilerdir.

Bulgaristan göçmenleri üzerinde yapılan bu çalışma şüphesiz 1934-39 arası göçlerin sebebini araştırmaya yönelik değildir. Zira 1934 göçleri Romanya ile yapılan bir antlaşmadan kaynaklanmaktadır. Ancak 1934 yılındaki göç sebepleri ile 1989 yılındaki göç sebepleri arasında büyük

oranda paralellik mevcuttur. Tek fark ise 1934 göçlerinde komünist bir yönetimin olmaması, 1934 yılında Türklerin yaşadıkları bölgelerin Romanya hükümeti idaresinde olması ve buna bağlı olarak araziye yönelik geniş çaplı devlet işgalleri ile toprak bağı yok edilen insanların Türkiye'ye hayatta kalmak için göç etmeleridir.

Bulgaristan'dan Göç Etme Nedenleri (%) ¹²								
Baskı ve zulüm	Ekonomik sıkıntı	Eğitim şartları	Aile ve akraba	Dini faaliyet yasağı	İş imkanının fazla olması	Özgürlük	Diğer	Toplam
57,7	6,7	1,7	13,8	6,3	1,7	10,5	1,7	100

Türklerin Romanya'dan göçlerine ilişkin Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Romanya'daki vazifesi olan Türkiye Cumhuriyeti Bükreş Büyükelçisi olarak tuttuğu 26/05/1932 tarih ve 216/66 sayılı raporunda bölgedeki Türklerin zor şartlar altında Türkiye'ye doğru bir göç eğilimi ve arzusu içerisinde olmasından bahsetmektedir. Buna göre Türkler sıkça maruz kaldıkları şiddet ve tedhiş eylemlerinden mustariplerdir ve kendilerinin maruz kaldığı bu gibi eylemlerin faili olan Romen göçmenler Türklerin şikâyetlerine rağmen mahkemelerce salıverilmektedir. Buna Türk köylülerinin bila bedel sınır karakollarında ve bu karakolların işlerinde çalıştırılmakta ve şikâyet etmeleri halinde ayrıca Romen makamları tarafından işkenceye uğramaktadırlar. Bölgedeki Türk halkının yaşama tahammüllerinin kalmadığı da Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından ifade edilir ve bizzat Hamdullah Suphi Tanrıöver'e kadar gelen bir köylünün ifadesine de yer verilir. "Ne olursa olsun, Türkiye'ye gideceğiz, gerekirse bizi orada bir meraya atınız, dileneceğiz, sürüneceğiz fakat burada kalmayacağız" şeklindeki yakınmayı aktaran Hamdullah Suphi bey, bu durumda eğer kendisine yetki verilir ise Romen yetkilileri ile görüşerek bir çözüm oluşturabileceğini belirtmektedir.¹³

Bölgedeki göçün sebebine de değinen Hamdullah Suphi bey, Türklerden müsadere edilen arazilere ise Romanya Hükümetinin, Makedonya'dan gelen Romen (Vlah) göçmenleri yerleştirmek için bu kararı aldığını belirtmektedir.

¹² Turhan Çetin "Bulgaristan'daki Soydaşlarımızın Türkiye'ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi" Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara-Türkiye.

¹³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Fon: 30..10.0.0. Yer: 116..809..3

Yugoslavya'dan Türkiye'ye yönelik göçlerde 1912 yılında gerçekleşen Balkan savaşının yansıması olan sebepler geçerlidir. Buna göre Osmanlı devletinin bölgedeki bakiyesini oluşturan Müslüman azınlık ve ellerindeki verimli ve stratejik açıdan önemli alanlar ve geçitler ile ana yol ve bağlantı noktalarına verilen önem açığa çıkmaktadır. Bu durumda Müslüman nüfusun, gelecekte Türklerin olası bir gelişlerinde lojistik destek noktaları olmaması için Müslüman nüfustan arındırılmış sahalar haline getirme politikaları yatmaktadır.

Yugoslavya'dan Göç Etme Nedenleri (%) ¹⁴								
Baskı ve zulüm	Ekonomik sıkıntı	Eğitim şartları	Aile ve akraba	Dini faaliyet yasağı	İş imkanının fazla olması	Özgürlük	Diğer	Toplam
74,6	13,6	1,1	2,2	2,1	0,4	4,3	1,7	100,0

Nitekim daha sonraları, Tito dönemi Yugoslavya'sı döneminde de Alexander Rankoviç tarafından uygulanan benzer bazı tedbirler ile gündelik yaşamları zorlaştırılan Yugoslavya Müslümanları, Türkiye ile imzalanan 1953 tarihli Serbest Göç Antlaşması ile daha da önemli bir mekândan atılmışlardır. İşte bu kısım da, Makedonya'nın Vardar vadisidir ve bu vadi, Sancak ve Kosova bölgelerini Türkiye'ye bağlayan bir yol ve yerleşik nüfusun doğal yayılış hattıdır. Nitekim bu noktadaki kimi göçlere 1934 yılına kadar da rastlanmaktadır. Elazığ'da Şahinkaya köyünde Manastır göçmeni birkaç aileye rastlanmıştır ve göç ettirilmelerindeki ana sebep olarak bu durumun olması kuvvetle muhtemeldir. Aileler, göç sebepleri için "Dedelerinin rahat bırakılmadıkları" şeklinde bir ifadeye bulunmuşlardır. Bu durumda söz konusu göç sebebi Baskılar olmalıdır.

Elazığ ve Çevresinde Göçmen Nüfus ve Bu Nüfusun Gerilemesi

Elazığ ve çevresine doğru gerçekleşen göçlerde göçmen nüfus, yerli halk tarafından "Muhacir" veya "Macir" şeklinde ayırt edilmiş, buradaki yerleşik dokuda ciddi bir farklılık meydana getirmişlerdir. Bahçeli ve avlulu evleri, 1.70'lik kerpiçten mamur mahremiyet duvarı ile fark edilir evler içerisinde yaşayan bu muhacir nüfus, kimi zaman yerleştikleri sahalarda

¹⁴ H.Bekir Yüksel "Göç ve Coğrafya" Balkan Günlüğü Gazetesi 27 Mayıs 2013 Pazartesi.

yerel nüfus ile kaynaşamama sorunları ve kimi zaman ise yerel halk ile aralarında geçen bir takım evlilik sorunları sebebi ile toplu halde Bursa ve İstanbul gibi batıdaki büyük şehirlere göç etmişlerdir. Günümüzde Elazığ ve çevresinde kabaca 120 ila 140 hane kadar bir göçmen nüfusun olduğu ve toplam sayının ise 1000'in altında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oysa bu sahaya yerleştirilen nüfus ve bunun günümüze gelebilen nüveleri arasındaki fark devasa boyutlardadır. Nitekim Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri, 1935 yılı sonunda, Elazığ'daki Çemişkezek, Palu, Keban, Pertek ve Harput ilçeleri ve bunlara bağlı köylere yerleştirilen 5600 kadar bir nüfustan bahsetmektedir. Ancak günümüzde bunların bazısında göçmen nüfustan nüvelere dahi rastlamak neredeyse olanaksızdır. Örneği Harput, günümüzde değil göçmenler, yerleşik nüfusunun dahi büyük çoğunluğunca terk edilmiş bir mekân halinde Elazığ şehrinin yarı metruk bir üst mahallesini oluşturmaktadır.

Pertek gibi kimi sahalara yerleştirilen göçmenler ise ya birkaç kişi ya da hiç kalmayacak kadar toplu şekilde yerleştirildikleri sahalardan ayrılmışlardır. Yöre halkınca "Türkê Macir" şeklinde bilinen ve mezhep farklılığından dolayı bulundukları sahadaki diğer köyler ile karışmamaya özen gösteren bu nüve de gerek dil, gerek kültür ve hatta mezhepsel bazda dini farklılığın da tesiri ile Pertek ve çevresi, göçmenler için cazibesini kaybetmiştir. Bölgede 1930'ların sonlarına doğru başlayan isyan neticesinde başlatılan birinci, ikinci ve üçüncü Tunceli harekâtı ile birlikte ise saha zaten sınırlı sayıdaki göçmenlerce tamamen boşaltılmıştır.

Göçmenlerin büyük çoğunluğu mutfak kültürlerine ve konut tipine dek Elazığ ile birleşik bir kültür haline gelmiş olup, eski geleneklerinden farklılaşmış ve bütünleşme göstermişlerdir.

Çoğu eğitimli ve fark edilir derecede zanaatkar olan göçmen nüfus, Elazığ'dan bir sonraki kuşağın eğitim ve mali durumlarının yükselmesi sonucunda sosyolojik bir çekimin de etkisi ile göçmenlerce sıkça meskûn olan Bursa ve İstanbul şehirleri ile biraz da İzmir şehrine göç etmişlerdir.

1934 göçmenleri içerisinde olmamakla birlikte 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren oldukça az sayılarda olmak üzere Köstence, Tulcea, İbrail ve Mangalia gibi Kuzey Dobruca göçmenlerinin de Türkiye'nin çeşitli yerlerine gönderildikleri, karşılaşılan kimi şahısların verdiği bilgiler ile ortaya çıkmaktadır.

Göçmenlerin ülkeye gelişlerinden itibaren kendilerine tarım arazileri, bahçeler, zirai tohum, araç-gereç, hayvan ve sınırlı da olsa bir sermaye

yardımı yapılmıştır. Ancak göçmenlere bu yardım yapılırken bir kısmı tarım nüfusu kökenli olmayan ve geldikleri yerin eşraf ve esnaf kitlelerinden oluşan gruplar göçün gerçekleştiği yıl içerisinde bulundukları sahadaki varlıklarını satarak batıya göç etmişlerdir. Göçmenlerin daha önceki kaynak ülkelerindeki iklim ve coğrafi şartlara benzer arazilere yerleştirilmesi gibi onların coğrafi değişimden en az etkilenmelerini sağlayacak uyumsal tedbirler düşünülmemiş veya önemsenmemiştir. Boş ve devlete ait tarımsal arazilerin bol olduğu ve yerleşmeye müsait alanlar ile kurutulması kolay bataklık alanlar ve çeşitli taban seviyesi ovaları (Sivrice'deki gibi) göçmenlere nüfusları nispetinde verilmiş ve burada kalacaklarına inanılmıştır. Bu yörelerdeki halkın yerel kültürü ile uyumu noktasındaki zorluklar yanında göçmenler henüz gelmeden önce yapılan çeşitli aleyhte propagandaların da etkisi ile kimi uygunsuz ve münferit durumlar da yaşanmış ve bunlar da söz konusu göçmen nüfusun erimesinde etken teşkil etmiştir. Şehrsel sahalara veya kasabalara yerleştirilen göçmenlerin büyük bir kısmı göç ederken nispeten izole sahalardaki köylerde yaşamaya başlayan göçmen nüfus günümüze azalarak da olsa bir şekilde gelebilmiştir. Öyle ki 4000'i aşan nüfusu ile Sivrice ilçe merkezinde fazla bir göçmen yaşamamaktadır. Oysa bu şehre 21 bir rivayete göre ise 24 hanelik bir göçmen nüfus, henüz 1935 yılında yerleştirildiğinde yaklaşık 100 kişilik nüfusu ile bu yeni yerleşim, Sivrice ilçesinin de temellerinin atıldığı tarih ile ortaya çıkmıştır. Günümüzde bu alanda sadece kiremit fabrikasına yakın noktada 3 göçmen evi kalmışken Sivrice'ye bağlı 50 kadar köyün 10 kadarında nüveler halinde yaşayan göçmenlerin sayısı bundan daha fazladır. İlçe, bir şekilde kendi dokusu içerisindeki hâkim yaşam ve kültürün artması ile birlikte eski sakinlerine yabancı bir ortam meydana getirmiştir. Nitekim 1949 yılında Sivrice ilçesinin belediye başkanı olan Ahmet Aydın'ın ardından göçmen kökenli bir başka belediye başkanı daha çıkmamış olması da durumun bir başka ifadesidir.

Böylece durumları gelişen göçmenler şehri terk ederken köylerde nispeten durumları daha zor olan göçmenler ise toprağa bağlı bir şekilde yaşamlarına devam etmek durumunda kalmışlardır. Görüşülen köylerden edinilen bilgiler ışığında söylemek gerekir ise, Toprak, bölgedeki iklim şartları, toprak tipi, ulaşım, sulama problemleri ve çok çeşitli ürün ve bedel zorlukları sebebi ile sahiplerine altyapısı iyi şekilde hazırlanmış bir göç imkânı bırakmamakta, ancak açlık sınırının da altına düşürmeyerek onları istikrarlı bir şekilde oldukları yerde statünün devamını sağlamaya itmektedir.

KAYNAKÇA

DUMAN, Önder (2008,. “Atatürk Döneminde Romanya’dan Türk Göçleri (1923-1938)”, Bilig, Bahar/2008,S:45.

Ö. Turan. “Bulgaristan’dan Türk Göçleri” Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi BAL-TAM Türklük Bilgisi Dergisi, 2(3): 2005, 104-123., A. Eminov, “Bulgaristan’daki Türkler” Balkanlarda Türk Kültürü Dergisi, (47): 2003, 13-15.

DUMAN,Önder (2009), “Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları(1923-1938)”,Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,S.474.

ÇETİN, Turhan.,“Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi” Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara-Türkiye.

HOŞ, Bekir Yüksel., “Göç ve Coğrafya” Balkan Günlüğü Gazetesi 27 Mayıs 2013 Pazartesi.

KIRBAÇ, A Dedeic., “Boşnakların Türkiye’ye Göçleri” Akademik Bakış Dergisi Sayı: 35 Mart – Nisan 2013 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – Kırgızistan

METİN, Ömer., “Hamdullah Suphi Tanrıöver’in Romanya Türklerinin Göçüne Dair Faaliyetleri” (1931-1938)

ŞİMŞİR B.N., Türk Basınında Bulgaristan Türkleri: Zorla Ad Değiştirme Sorunu, Başbakanlık Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü, Ankara 1985.

ŞİMŞİR B.N., “The Turkish Minority in Bulgaria:History and Culture, The Turks of Bulgaria:The History, Culture and Political Fate of a Minority” (Edited by Kemal Karpat) The Isis Pres, İstanbul 1990.

McCARTHY, J., Death and Exile The ethnic Cleansing of Otoman Muslims 1821-1922, The Darwin Pres, Inc. Princeton, New Jersey 1999.

TOĞROL B., 112 Yıllık Göç (1878 - 1989) 1989 yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1989 s.67.; D. Dimitrova, Bulgarian Turkish Immigrants of 1989 in the Republic of Turkey, Between Adaptation and Nostalgia: The Bulgarian Turks in Turkey, Dedicated to the 50th anniversary of the Universal Declaration of Human Right (Edited by Antonina Zhelyazkova) International Center for Minority Studies and Intercultural Relations, 76–139, Sofia 1998.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Fon: 30..10.0.0. Yer: 116..809..3

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Fon: 30.18.1.2 Yer: 65.50.14.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Fon: 30.10 Yer: 116.810.7